

Vapaa-aika ja kuluttaminen

Petri Fills

6.8.2015

Mainitsin aiemmissa Sinkkulaiva muistiinpanoissani sanan parisuhdemarkkinat ja katson että Sinkkulaiva -sarjan ympäristö voidaan tulkita sellaiseksi. Markkinoihin taas liittyy ajatus kulutuksesta. Kulutuksen voi ymmärtää hyvin laajassa merkityksessä. Esimerkiksi sosiologi Zygmunt Bauman esittää, että shoppailuksi kutsuttu toiminta voidaan ymmärtää kaupallisten suoritteiden lisäksi myös mahdollisuuksien kirjon kartoittamisena ja katselemisena, sekä hintojen vertaamisena omaan maksukykyyn. Shoppailun kohteena ei hänen mukaansa ole pelkästään Ikean huonekaluja, autoja ja lihapulla-annoksia, vaan se on myös uusien elämänesimerkkien ja ohjeiden shoppailua. Itse myötäilen Baumanin esittämää tulkintaa ja sen kautta muodostan hypoteesini Sinkkulaivan parisuhdemarkkinoista. (Bauman 2002, 92.)

Tämä ajatus syntyi minulle sitä kautta, kun mietin tämän hetkisen kulutuskäyttäytymisen ilmentymiä Suomessa. Yksi kaupunkien rakenteeseenkin vaikuttanut kulutuskäyttäytymisen muoto on erilaisten ostosparatiisien suosiminen yksityiskulutuksessa. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat Ikeat ja Ideaparkkien kaltaiset kaupunkien ulkopuolelle rakennetut kulutusparatiisit, joihin mennään pääasiassa henkilöautoilla toteuttamaan yksityistä kulutuskäyttäytymistä – mahdollisesti vielä koko perheen voimin. Tätä harrastetaan erityisesti viikonloppuisin, ja se on siten yksi perheiden vapaa-ajan viettämisen muoto. Otankin seuraavaksi pienen kulttuurihistoriallisen katsauksen siihen miten kulutus ja vapaa-aika ovat nivoutuneet yhteen sotienjälkeisessä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kulutus vapaa-ajan viettämisen muotona ei ole ostosparatiisien synnyttämä ilmiö, vaan pikemminkin päinvastoin. Suomalaisten vapaa-aika on lisääntynyt merkittävästi 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tähän on vaikuttanut Suomen voimakas teollistuminen toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina. Suomi joutui maksamaan Neuvostoliitolle raskaat sotakorvaukset, jotka tuli suorittaa tavaratoimituksina. Tavaratoimitukset sisälsivät muun muassa junia, laivoja ja muita raskaan teollisuuden tuotteita. Näiden tavaroiden valmistamista varten Suomen oli laajennettava raskasta teollisuuttaan. Teollisuus tarjosikin paljon uusia työpaikkoja ja tätä kautta alkoi merkittävä rakenteellinen muutos, jonka seurauksena Suomi alkoi muuttua moderniksi kulutusyhteiskunnaksi. (Heinonen 2008, 111.)

Suomalaisten arkeen rakennemuutos vaikutti perheinstituution kautta. Palkkatyön lisääntyminen muutti perheiden tulonhankintaa siten, että toinen tai molemmat vanhemmat perheessä tekivät töitä kodin ulkopuolella, kun aina 1950-luvun alkuun saakka agraarisessa Suomessa tehtiin enimmäkseen maataloustöitä kodin piirissä. Sosiologi Matti Kortteinen on selvittänyt rakennemuutoksen vaikutuksia perusteellisesti tunnetussa tutkimuksessaan *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta (1982)*. Kortteisen mukaan perheen yhteisyys koettiin agraarisessa yhteiskunnassa

konkreettisen työn kautta, kun maanviljelyn ajallinen rytmi määrittä perheen arkea. Kodin ulkopuolella tehty palkkatyö mahdollisti privatisoitumisen, mikä tarkoittaa perheen etääntymistä laajemmasta sosiaalisesta kokonaisuudesta (Jokivuori & Vainio 1992, 59). Palkkatyön vastapainoksi tuli perheen kanssa vietetty vapaa-aika ja palkkatöistä korvauksena saatu raha muodostui perheen yhteiskunnalliseksi perustaksi, joka aiemmin oli määrittynyt maan kautta (Kortteinen 1982, 226). Viimeinen sotakorvausjuna Neuvostoliittoon lähti Suomesta vuonna 1952. Sen jälkeen Suomen talous alkoi nopeasti kasvaa jopa 4% vuodessa ja suomalaisten vapaa-aika alkoi lisääntyä merkittävästi (Heinonen 2008, 111). Perheiden vapaa-ajan kulutus on siitä saakka lisääntynyt ja sen myötä myös vapaa-ajan kulutusmahdollisuudet. Ideaparkit ovatkin suoraa jatkumoa tässä kehityksessä. Tätä kautta kulutus ja vapaa-aika kietoutuvat yhteen suomalaisessa arjen kokemuksessa.

Laivaristeilyt ovat tunnetusti myös yksi vapaa-ajan viettämisen muoto ja olettamieni – laivalla todentuvien parisuhdemarkkinoiden kautta, syntyy analogia ostoskeskuksiin. Laivahan on myös asutuksesta etäälle rakennettu kulutusparatiisi, johon erikseen mentävä. Molempia leimaa vapaa-ajan vietto markkinoilla. Tässä kohden on syytä kysyä ovatko parisuhdemarkkinat Sinkkulaivalla todellisuudessa olemassa oleva ilmiö, vai onko se ohjelmasarjan tai kulttuurintutkijan luoma konstruktio? Tähän kysymykseen en osaa suoralta kädeltä vastata, mutta niin parisuhteen kuin markkinoidenkin käsitteet ovat aikasidonnaisia, mikä tarkoittaa että ne on ymmärretty eri tavalla historian saatossa. Muun muassa edellä mainittu ostoskeskuksissa tapahtuva kulutuskäyttäytyminen on erilaista, kun sitä vertaa 1950-luvun alun kulutuskäyttäytymiseen, jota vapaa-aika ei ohjannut yhtä voimakkaasti.

Parisuhdemarkkinoiden olemassaolon epäileminen ei ole vain epistemologista, eli tietoteoreettista pohdiskelua vaan pidän sitä myös perustavan laatuiseina lähdekritiikkinä. Se tarkoittaa sitä, että tutkijana tarkastelen olettamiani parisuhdemarkkinoita televisio-ohjelman kautta. Koska tosi-tv-sarjatkin ovat tunnetusti käsikirjoitettuja, ja myös leikkauksella saadaan aikaan tuottajan haluamia vaikutelmia, niin voisi esittää epäilyjä siitä miten manipuloidun kuvan sarja antaa osallistujistaan ja heidän käyttäytymisestään. Manipulointia tai ei – en pidä sitä tässä tutkimuksessa kiinnostavana kysymyksenä. Sarjaa katsoessa täytyykin muistaa, että suhtautuu siihen aineistona samoin kuin kirjoitettuun tekstiin.

Kirjallinen lähde merkityksellistää tapahtumat kuvatessaan niitä. Tekstin kirjoittamisen tavat ovat moninaisia ja ne kertovatkin etupäässä kirjoittajasta itsestään tai hänen oletusta kohdeyleisöstä. (Kiiskinen 89-90.) Sinkkulaiva on televisio-ohjelma jonka katsominen vertautuu lukemiseen. Sarjan

tuotanto on merkityksellistännyt osallistujien toiminnan parisuhdemarkkinoiden kontekstiin, mutta se ei kerro mitään siitä miten sarjan yksittäiset osallistujat ovat itse merkityksellistäneet kuvatun toimintansa. Tästä syystä on tarkennettava, että tutkimusaineistoni on itse ohjelmasarja eikä sen osallistujat. Jos haluaisin esittää tutkimukselliset kysymykseni koskien sarjan henkilöitä, olisin välikäden kautta saatujen tietojen varassa. Epäsuorasti saaduilla tiedoilla ei ole samanlaista todistusarvoa verrattuna suoriin havaintoihin. Historioitsijat ovat nähneet tämän ongelman vaikeuttavan historian tutkimusta siten, että kirjoitetut lähteet ovat olleet usein korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten kirjoittamia. Tällöin hierarkkisesti alemmat kansankerrokset nähdään helposti vain mukailevan hallitsevan luokan merkitysjärjestelmiä. Ajatus perustuu siihen, että merkitysten katsotaan valuvan alaspäin yhteiskunnan hierarkiassa. Inhimillistä toimintaa pyritään aina ymmärtämään merkityksen antamisella. Siksi on kiistanalaista, että alemman kansankerroksen toimintaa voitaisiin ymmärtää hallitsevan luokan merkitysjärjestelmää käyttäen. Historioitsija Carlo Ginzburg käsittelee tätä metodologista ongelmaa *Juusto ja madot* tutkimuksensa esipuheessa. Ginzburg hahmottaa tutkimuksessaan 1500-luvulla eläneen italialaisen myllärin maailmankuvaa inkvisition kuulustelupöytäkirjojen välityksellä. (Ginzburg 2007, 27.)

Tutkimuksessani tarkastelen onko parisuhdemarkkinoilla toimimisessa ja vapaa-ajan kulutuskäyttäytymisessä jotain yhtäläisyyksiä. Kulutuskäyttäytymistä hahmottaessani käytän apuna Liisa Uusitalon artikkelia *Vauraus – suomalaisen kulutusyhteiskunnan unelma* (ks. Uusitalo 2008). Artikkelissaan Uusitalo pohtii suomalaisen mentaliteetin muutosta 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä luonnehtimalla kulutuskulttuurin tyypillisiä piirteitä. Palaan tuohon artikkeliin luultavasti seuraavissa muistiinpanoissani. Yritän kuitenkin välttää sellaista reduktionismia, joka kategorisesti sulkee inhimillisen käyttäytymisen taloudellisiin perusteluihin. Yksilöiden kulutuskäyttäytymisen kautta talouteen vaikuttavat irrationaaliset ja inhimilliset halut, joten on perusteltua olettaa, että taloudellinen käyttäytyminen muodossa tai toisessa voi siirtyä käyttäytymismallina muillekin elämänalueille.

Kirjallisuus:

Bauman, Zygmunt 2002, *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino

Ginzburg, Carlo 2007, *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva*. Helsinki: Gaudeamus

Heinonen, Visa 2008, *Suomalaisen arjen historia 4, hyvinvoinnin suomi*. Helsinki: WSOY

Kortteinen, Matti 1982, *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava

Uusitalo, Liisa 2008, (toim. Niiniluoto, Ilkka; Sihvola, Juha.) *Tarkemmin ajatellen, kansakunnan henkinen tila*. Helsinki: Gaudeamus